

Bezdomność w opinii gimnazjalistów i studentów

Homelessness in the opinion of junior high school pupils and university students

AGNIESZKA KUŁAK ^{1/}, URSZULA WEJDA ^{2/}, PIOTR KUŁAK ^{3/}, BERNADETTA BLECHARCZYK ^{4/},
ALEKSANDER SHPAKAU ^{5/}

^{1/} Studenckie Koło Naukowe Kliniki Rehabilitacji Dziecięcej, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku

^{2/} Samodzielny Publiczny Psychiatryczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Choroszcy

^{3/} Zakład Radiologii Dziecięcej, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku

^{4/} Klinika Neurochirurgii, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku

^{5/} Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie, Białoruś

Wprowadzenie. Szacuje się, iż w Polsce liczba bezdomnych sięga około 35 tysięcy, przy zwróceniu uwagi na błąd szacunkowy, który może sięgać nawet kilku tysięcy.

Cel pracy. Ocena postaw młodzieży wobec bezdomności.

Materiał i metod. Badaniami objęto 120 gimnazjalistów z Białegostoku i 100 studentów Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku. Wykorzystano w nim autorski kwestionariusz ankietowy.

Wyniki. W opinii młodzieży statystyczny bezdomny to: osoba starsza (80% gimnazjalistów, 51% studentów), mężczyzna (78,3% gimnazjalistów, 82% studentów), z rodzin mających tylko matkę lub tylko ojca (53,3% gimnazjalistów, 28% studentów), stanu wolnego (50% gimnazjalistów, 47% studentów), mieszkaniec większych miast (49,2% gimnazjalistów, 45% studentów), nie mający dzieci (47% gimnazjalistów, 33% studentów) i z wykształceniem zawodowym (39,2% gimnazjalistów, 40% studentów). Pierwszymi słowami, jakie kojarzyły się gimnazjalistom z bezdomnymi, były najczęściej: biedny (80%) i nieszczęśliwy (55,8%), studentom – brudny (72%) i biedny (60%). Za cechy zewnętrznego wyglądu najbardziej charakteryzujące bezdomnych respondenci uznali: zaniedbany, brudny, śmierdzący (88,3% gimnazjalistów i 82% studentów). Za główne źródło dochodu bezdomnych uważali zbieranie złomu (83,3% gimnazjalistów i 77% studentów) i żebranie (68,3% gimnazjalistów i 68% studentów). Przyczyn bezdomności upatrywali najczęściej w braku miejsc pracy (46,7% gimnazjalistów i 36% studentów) i w konfliktach w rodzinie (38,3% gimnazjalistów i 42% studentów). Twierdzili, iż bezdomnym przede wszystkim powinny pomagać miejski ośrodek pomocy społecznej (60% gimnazjalistów i 64% studentów). Za główną przyczynę bezdomności uznano zły stan psychiczny ludzi (62,5% gimnazjalistów i 59% studentów). Większość gimnazjalistów nie była pewna czy chce pomagać bezdomnym (54,2% gimnazjalistów i 56% studentów).

Wnioski. W opinii większości badanych, statystyczny bezdomny to biedny, nieszczęśliwy, starszy, samotny, bezdzietny mężczyzna, z wykształceniem zawodowym, żebrzący i zbierający złom. Za główne przyczyny bezdomności respondenci uznali brak miejsc pracy i konflikty w rodzinie. Zdecydowana większość respondentów nie chciałyby poznać bezdomnego, mieć go za o sąsiada i nie była w pełni pewna, czy chciałyby takim osobom służyć pomocą.

Słowa kluczowe: bezdomność, gimnazjaliści, studenci, postawy względem bezdomności

Introduction. Although difficult to determine, the exact number of the homeless in Poland has been estimated at about 35 000. It is supposed that the estimation error can reach several thousand.

Aim. To investigate the attitudes of young people toward homelessness.

Material & method. The study group included 120 junior high school pupils and 100 students of the Faculty of Health Sciences at the Medical University of Białystok. The questionnaire consisted of two parts. The first part consisted of five questions regarding demographic data. The second part was composed of 13 questions relating to homelessness.

Results. According to the students, a homeless is an old person (80% pupils, 51% students), male (78.3% pupils, 82% students), comes from incomplete family (53.3% pupils, 28% students), unmarried (50% pupils, 47% students), a resident of a larger town (49.2% pupils, 45% students), childless (47% pupils, 33% students), and having primary education (39.2% pupils, 40% students). The first words that were associated with the homeless for junior high school pupils was poor (80%) and unhappy (55.8%), for students was miserable (72%), and stinking (42%). Most of the respondents (83.3% pupils and 77% students) were convinced that the main source of income for the homeless was collecting scrap metal and begging (68.3% pupils and 68% students). Almost 47% pupils and 36% students reported lack of jobs as a cause of homelessness and family conflicts (38.3% pupils and 42% students). More than half (60% pupils and 64% students) reported that Municipal Centre of Social Assistance should provide help for the homeless. Most of the respondents (62.5% pupils and 59% students) reported that mental health was a major reason for homelessness. More than half (54.2% pupils and 56% students) did not know whether they wanted to help the homeless.

Conclusions. Most respondents described a homeless as a poor and unhappy old man, unmarried, with no children, with primary education, begging and collecting scrap metal. Lack of jobs and family conflicts were the major reasons for homelessness. Most participants did not want a homeless as a neighbor, and they did not know whether want to help them.

Key words: homelessness, junior high school pupils, university students, attitudes

Wprowadzenie

W Polsce, wg Pindral [1], zjawisko bezdomności poddano rozpoznaniu naukowemu bardzo późno w porównaniu do krajów Zachodniej Europy i innych rozwiniętych krajów Świata, gdzie zagadnienie to od wielu dekad jest przedmiotem systematycznej refleksji w naukach społecznych. Zdaniem Pindral [1] w Polsce temat ten ze względów ideologicznych nie mógł wejść do polemiki naukowej przed transformacją ustrojową, ponieważ bezdomność, traktowana jako cecha struktury społecznej, nie mogła być uznana w okresie istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Do roku 1981 udawano, że problemu bezdomności w Polsce nie ma. Dopiero rok po wydarzeniach 1980 roku zarejestrowano Towarzystwo Pomocy im. Adama Chmielowskiego, obecnie im. św. Brata Alberta. Po roku 1989 zjawisko bezdomności szybko urosło do rangi problemu społecznego i kwestii społecznej, przez co stało się przedmiotem aktywnej polityki społecznej Państwa [1].

Przemeński [2] podkreśla, iż jednym z kluczowych dla teorii i praktyki zagadnień stało się wypracowanie definicji bezdomności i osoby bezdomnej, albowiem punktem wyjścia do diagnozy kwestii bezdomności jest określenie zakresu jej społecznego występowania, a więc odpowiedź na pytanie, jakie kategorie ludzi uznajemy za bezdomnych, co z kolei stanowi podstawę do oszacowania skali zjawiska.

Najbardziej prawdopodobna liczba bezdomnych w Polsce, za Sochockim [4], zaliczanych do dwóch pierwszych kategorii ETHOS (Europejska Typologia Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego) mieści się w przedziale powyżej 30 tys. do ok. 35 tys. Można przyjąć, że w ciągu ostatniej dekady liczba ta jest względnie stała [3, 4].

W literaturze przedmiotu, za Przemeńskim [3], za bezdomnych uznaje się ludzi w najcięższym położeniu, a wśród nich tych, którzy w części literatury światowej określani są jako „bezdomni uliczni” (*street homeless*) i „bezdomni schroniskowi” (*shelter homeless*). W opinii Przemeńskiego [3] w skład określanej w powyższy sposób populacji wchodzi ludzkie zaspokajający swoje potrzeby paramieszkaniowe w różnego rodzaju obiektach niemieszkalnych, np. w bunkrach, zsykach, rurach ciepłowniczych, kolektorach ściekowych oraz ci, którzy znaleźli schronienie w różnego typu placówkach dla bezdomnych, jak np. noclegownie, schroniska, hostele, itp.

Za bezdomnych, powierzchownie Przemeński [3] uznaje osoby zasadniczo zdolne do samodzielnego życia w formach społecznie akceptowanych, ale w przypadku których brak własnego dachu nad głową spowodowany jest przyczynami, którym nie są w stanie zapobiec własnym staraniem (np. brakiem uprawnień do lokalu mieszkalnego, utratą docho-

dów z powodu bezrobocia, brakiem wystarczających dochodów z tytułu wykonywanej niskopłatnej pracy lub przysługujących świadczeń, takich jak np. zasiłek stały, renta, emerytura). Ta grupa bezdomnych nie potrzebuje programów integracyjnych, pracy lub dostępnego mieszkania, na tych samych prawach, na jakich korzystają z nich już inni obywatele (np. mieszkanie w zasobach komunalnych z przysługującym dodatkiem mieszkaniowym [3]).

Zdaniem Przemeńskiego [3] za bezdomnych głęboko należy uznać osoby niezdolne w danym okresie czasu do samodzielnego życia w akceptowanych społecznie formach, ze względu na nieprzystosowanie społeczne (desocjalizację), pogrążenie w nałogach, zaburzenia psychiczne, zniedołężnienie, negatywny stygmat społeczny po wieloletnim więzieniu, itp. – w odróżnieniu od płytko bezdomnych, potrzebujących pomocy w reintegracji społecznej, bo pierwotnych przyczyn ich bezdomności nie da się sprowadzić do braku mieszkania i wystarczających dochodów.

W opinii społecznej, za Lech [5], funkcjonuje przekonanie jakoby bezdomność była często świadomym wyborem, stąd pomoc dla bezdomnych traktowana jest często jako niesprawiedliwa, czy zmarnowana.

Mądrzycki [6] uważa, że stereotypy są ściśle związane z procesem kategoryzacji dokonywanym w percepcji, jednakże różnią się od niej jednak pod pewnymi względami. Zdaniem Mądrzyckiego [6] cechuje je bowiem mniejsza adekwatność w stosunku do rzeczywistości, co oznacza, że poszczególne cechy przypisane określonej kategorii osób są często wyolbrzymione i zaostrome, a w konsekwencji przypisywane odgórnie osobom, którzy tych cech mogą nie posiadać. Stereotypy mają charakter społeczny, funkcjonują w jednej zbiorowości ludzi i dotyczą innej zbiorowości [6]. Często są dziedziczone i tworzone przez wiele pokoleń, czy grup społecznych, a nie pojedyncze osoby. Stanowią sztywne i trwałe schematy poznawcze, co w dużym stopniu wynika z przyjmowania ich we wczesnym okresie życia, jak również presji społecznej dotyczącej ich przyjmowania [6].

W literaturze przedmiotu, za Mądrzyckim [6], funkcjonują różne określenia stereotypu, w tym: wyobrażenie, wierzenie, utrwalone wrażenie, wynik kategoryzacji, nawyk myślowy, rodzaj opinii, nieuprawniona generalizacja, zbiór sądów przekonaniowych, czy uogólnień. Treść stereotypów często uznawana jest za nieuzasadnioną błędną, tendencyjną, nadmiernie upraszczającą, a także niezgodną z rzeczywistością, nadmiernie sztywną, prowadzącą do uprzedzeń i dyskryminacji [6]. Wśród funkcji, jakie pełnią stereotypy, wskazuje się na trzy ich elementy: poznawcze (upraszczające percepcję, wyjaśniające zjawiska niezrozumiałe, umożliwiające ekonomizację poznania), przystosowawcze (umożliwiające szybką orientację

w otoczeniu i adekwatną do nich reakcją człowieka) oraz obronne (stanowiące wzmocnienie uznawanych wartości oraz usprawiedliwienie dla negatywnych działań, bądź ich braku w sytuacji, kiedy wydaje się to zasadne) [6].

Cel pracy

Ocena postaw młodzieży gimnazjalnej oraz studentów wobec bezdomności.

Materiał i metodyka

Badanie przeprowadzono na grupie 120 gimnazjalistów z Białegostoku i 100 studentów Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku. Wykorzystano w nim kwestionariusz ankietowy Zakładu Zintegrowanej Opieki Medycznej UMB, zawierający: w części I – 5 pytań metryczkowych, w części II – 19 zasadniczych. Na badania uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku.

Wyniki

W grupie gimnazjalistów badaniu wzięło udział 42,5% chłopców i 57,5% dziewcząt, w tym 38,3% mieszkańców wsi i 61,7% z miasta. W grupie studentów – 97% kobiet i 3% mężczyzn, w wieku od 18 do powyżej 30 lat, przy czym 80% badanej grupy stanowiły osoby w przedziale wiekowym 18-25 lat.

Kontakt z bezdomnymi deklarowało 38,3% gimnazjalistów i 39% studentów, w tym: 47,8% gimnazjalistów i 29% studentów spotkało ich na ulicy, 34,8% gimnazjalistów i 23% studentów – w okolicy dworca, 7% studentów w szpitalu, po 4,3% gimnazjalistów w parku, pod blokiem, pod sklepem lub na przystanku, a 41% w miejscach takich jak: pod sklepem, w pracy, na lotnisku, na klatce schodowej, w autobusie.

W opinii 9,2% gimnazjalistów i 41% studentów bezdomnego nie trzeba się bać ($p < 0,001$). Odmiennej opinii wyraziło 20,8% gimnazjalistów i 5% studentów, a aż 70% gimnazjalistów i 54% studentów miało problem z wyrażeniem swojej opinii w powyższej kwestii.

Bezdomnego nie chciało poznać 40,8% gimnazjalistów i 36% studentów, 42,5% uczniów i 47% studentów nie było w tym względzie zdecydowanych. Jedynie 16,7% gimnazjalistów i 17% studentów zadeklarowało chęć poznania przedstawiciela tej grupy społecznej.

Respondenci nie chcieli także w zdecydowanej większości (70,8% gimnazjalistów i 81% studentów), aby w ich sąsiedztwie „koczowali” bezdomni. Opinii w powyższej kwestii nie miało 27,5% gimnazjalistów i 18% studentów.

Zdaniem 10% gimnazjalistów i 19% studentów termin „bezdomny” oznacza to samo co „bezrobotny”.

Odmiennej opinii wyraziło 21,7% gimnazjalistów i 73% studentów ($p < 0,001$).

W opinii badanych bezdomny to z reguły mężczyźni (78,3% gimnazjalistów i 82% studentów), osoba starsza (80% gimnazjalistów i 51% studentów), stanu wolnego (50% gimnazjalistów i 47% studentów). Pozostałe wskazania zawiera tabela I.

Bezdomny, zdaniem ankietowanych, trudni się przede wszystkim: zbieraniem złomu (83,3% gimnazjalistów i 77% studentów), żebraniem (68,3% gimnazjalistów i 68% studentów) lub zbieraniem makulatury (35% gimnazjalistów i 52% studentów). W opinii 30,8% gimnazjalistów i 35% studentów bezrobotni nic nie robią, a 12% gimnazjalistów i 6% studentów – piją. Studenci sądzili także, iż bezdomni kradną (14%), szukają pracy (5%) lub zbierają puszki i „pety”, grzebią w koszach oraz zajmują się zbieraniem jedzenia.

Pierwszymi słowami, jakie kojarzyły się większości gimnazjalistów z bezdomnymi, były: biedny (80%), nieszczęśliwy (55,8%), samotny (38,3%) i wymagający wsparcia, pomocy (30%). Natomiast studentom: brudny (72%), biedny (60%) i cuchnący (42%). Pozostałe wskazania zawiera tabela II.

Badani zapytani o to, co ich zdaniem najbardziej cenią bezdomni, uznali: jedzenie (73,3% gimnazjalistów i 70% studentów), miejsce do spania (71,7%

Tabela I. Charakterystyka statystycznego bezdomnego
Table I. Statistical characteristics of a homeless

Opinia/Opinion	Odsetek odpowiedzi /Percentage of answers		P
	Gimnazjaliści /High school students	Studenti /Students	
starsi /elderly	80%	51%	NS
mężczyźni/men	78,3%	82%	NS
z rodzin mających tylko matkę lub tylko ojca /not full family	53,3%	28%	NS
osoby stanu wolnego /single	50%	47%	NS
mieszkańcy większych miast /citizens of bigger cities	49,2%	45%	NS
nie mający dzieci /not having children	41,7%	33%	NS
z wykształceniem zawodowym /with vocational education	39,2%	40%	NS
z wykształceniem średnim /secondary education	18,3%	6%	0,04
zamężne /married	9,2%	2%	NS
mieszkańcy małych miast /citizens of small cities	9,2%	4%	NS
młodzi/young	7,5%	6%	NS
kobiety/women	4,2%		NS
mający dzieci /having children	4,2%	7%	NS
z rodzin pełnych /from full families	4,2%	4%	NS
z wykształceniem wyższym /with higher education		2%	NS
trudno powiedzieć /it is difficult to say	7,5%		0.017

Tabela II. Pierwsze słowa jakie kojarzyły się badanym z bezdomnymi
Table II. First words associated with the homeless

Pierwsze słowa /first words	Odsetek odpowiedzi /Percentage of answers		p
	Gimnazjaliści /High school students	Studenci /Students	
pozytywne/positive			
biedny /poor	80%	60%	NS
nieszczęśliwy/unhappy	55,8%	36%	NS
samotny/lonely	38,3%	26%	NS
wymagający wsparcia, pomocy /needing suport	30%	23%	NS
częściej wyśmiewany /more often being laughed at	18,3%	10%	NS
bardziej bezbronny /more defenceless	1,7%	2%	NS
bardziej wrażliwy /more sensitive	4,2%	1%	NS
częściej krzywdzony /more often being harmed	8,3%	4%	NS
negatywne/negative			
brudny/dirty	27,5%	73%	<0,001
cuchnący/stinking	25%	42%	0,036
leniwy /lazy	9,2%	3%	NS
niewykształcony /uneducated	13,3%	3%	0,04
przestępca /criminal	1,7%		
śmieciarz /dustman	19,2%	23%	
bardziej agresywny /more aggressive	2,5%	1%	NS
bardziej uciążliwy /more onerous	3,4%	3%	NS
obojętne/neutral			
bez domu/homeless	1,7%		
po prostu inny/just different	0,8%	3%	NS

gimnazjalistów i 82% studentów), pieniądze, zasiłek (54,2% gimnazjalistów i 48% studentów), alkohol (12,5% gimnazjalistów i 6% studentów), przyjaźń (11,7% gimnazjalistów i 5% studentów), pracę (10,8% gimnazjalistów i 3% studentów), czyste ubranie (10% gimnazjalistów i 7% studentów), niezależność (6,7% gimnazjalistów i 8% studentów), spokój (5% gimnazjalistów i 6% studentów), religię (2,5% gimnazjalistów i 1% studentów).

Za cechy zewnętrznego wyglądu najbardziej charakteryzujące bezdomnych, badani uznali: zaniedbany, brudny, śmierdzący (88,3% gimnazjalistów i 82% studentów), nieogolony (21,7% gimnazjalistów i 24% studentów), źle, skromnie ubrany (10,8% gimnazjalistów i 7% studentów), wychudzony (4,2% gimnazjalistów i 6% studentów). Gimnazjaliści wskazali także wyglądający na chorego (5,8%), a studenci – po prostu inny (3%).

Przyczyn utrzymywania się bezdomności respondenci dopatrywali się przede wszystkim w braku miejsc pracy (46,7% gimnazjalistów i 36% studentów) i konfliktach w rodzinie (38,3% gimnazjalistów i 42% studentów). Pozostałe dane zawiera tabela III.

Do negatywnych skutków bezdomności ankietowani zaliczali głównie zły stan psychiczny bez-

Tabela III. Przyczyny utrzymywania się bezdomności w opinii badanych
Table III. Reasons for persistence of homelessness in respondents' opinion

Przyczyny utrzymywania się bezdomności /Reasons for persistence of homelessness	Odsetek odpowiedzi /Percentage of answers		p
	Gimnazjaliści /High school students	Studenci /Students	
brak miejsc pracy /lack of jobs	46,7%	36%	NS
konflikty w rodzinie /conflicts in the family	38,3%	42%	NS
brak kwalifikacji potrzebnych na rynku pracy/lack of necessary qualifications	31,7%	18%	NS
bezdomność jest i będzie zawsze /homelessness is a fact and always will be	30%	23%	NS
nie chcą szukać pracy /They do not want to look for a job	27,5%	33%	NS
opłaca się korzystać z zasiłków pomocy społecznej /profitable to use the social welfare	25%	29%	NS
brak zaradności ludzi /Lack of human resourcefulness	23,3%	48%	0,028
ukończenie szkół, po których nie ma pracy /ending schools with no employment perspectives	13,3%	11%	NS
korzystanie z pomocy rodziny /use of family's help	10%	4%	NS
opłacalność pracy „na czarno” /illegal work is profitable	6,7%	5%	NS
alkoholizm/alcoholism		4%	NS
różne nałogi/different addictions		2%	NS
można sobie dobrze radzić finansowo bez stałej pracy /it's possible to have good financial condition without regular work		11%	0,013
trudno powiedzieć/it is difficult to say	4,2%	9%	NS

domnych (62,5% gimnazjalistów i 59% studentów). Pozostałe dane zawiera tabela IV.

Do grup problemów, które utrudniają wyjście z bezdomności, uczniowie zaliczali przede wszystkim problemy społeczne (50,8%), a studenci psychologiczne (46%). Pozostałe dane zawiera tabela V.

Zdaniem gimnazjalistów można wyróżnić następujące poziomy wyizolowania bezdomnych: indywidualny (zaburzenia emocjonalne, niska samoocena) – 42,5%; ekonomiczny (niezaspokojenie potrzeb) – 38,3%; społeczny (brak więzi międzyludzkich) – 29,2% oraz instytucjonalny (dezorientacja w instytucjonalnych mechanizmach wsparcia) – 25%. Zdaniem studentów najczęściej obserwuje się społeczny – brak więzi międzyludzkich (48%) i ekonomiczny – niezaspokojenie potrzeb (46%) poziom wyizolowania bezdomnych, rzadziej indywidualny – zaburzenia emocjonalne, niska samoocena (40%) lub instytucjonalny – dezorientacja w instytucjonalnych mechanizmach wsparcia – 21%. Zdania w powyższej kwestii nie miało 18,3% gimnazjalistów i 19% studentów.

W opinii ankietowanych bezdomni mogą obecnie liczyć na pomoc władz miasta/gminy (43,3% gim-

Tabela IV. Skutki bezdomności w opinii badanych
Table IV. Effects of homelessness according to respondents

Skutek bezdomności /The effect of homelessness	Odsetek odpowiedzi /Percentage of answers		p
	Gimnazjaliści /High school students	Studenci /Students	
zły stan psychiczny /bad mental condition	62,5%	59%	NS
wzrost przestępczości /increase in crime	54,2%	27%	0,02
godzenie się pracowników na wyzysk /reconciliation to exploitation of workers	36,7%		<0,001
ubożenie rodzin osób bezrobotnych /impoverishment of the unemployed's family	30%	31%	NS
młodzi ludzie po ukończeniu szkół nie mogą rozpocząć samodzielnego życia /young people after graduation cannot begin independent life.	30%		<0,001
godzenie się na niskie zarobki, aby tylko mieć pracę/agreeing to low salary	21,7%	18%	NS
rodziny osób bezrobotnych ulegają skłóceniu, rozpiciu /family become dysfunctional	19,2%	28%	NS
ludzie muszą pracować „na czarno” /people have to start illegal work	16,7%	18%	NS
ludzie, którzy żyją z zasiłków dla bezrobotnych, odzwyczajają się od pracy /people who are on the welfare, give up on work	9,2%	30%	0,002
trudno powiedzieć /it is difficult to say	4,2%		NS

nazjalistów i 35% studentów), organizacji pozarządowych (41,7% gimnazjalistów i 33% studentów), kościoła (27,5% gimnazjalistów i 49% studentów), państwa (25,8% gimnazjalistów i 8% studentów), rodziny (18,8% gimnazjalistów i 8% studentów) oraz przyjaciół (5,8% gimnazjalistów i 5% studentów), znajomych (5,8% gimnazjalistów i 4% studentów). Zdaniem 33,3% gimnazjalistów i 17% studentów nie mogą liczyć na niczyją pomoc. Opinii swojej nie wyraziło 4,2% uczniów, a 72% studentów wskazało PCK.

Pomoc bezdomnym, zdaniem badanych, powinni świadczyć: miejski ośrodek pomocy społecznej (60% gimnazjalistów i 64% studentów), wszyscy ludzie (30,8% gimnazjalistów i 22% studentów), rząd (25% gimnazjalistów i 28% studentów), organizacje pozarządowe (po 20% gimnazjalistów i studentów), urząd pracy (17,5% gimnazjalistów i 15% studentów) oraz kościoł i związki wyznaniowe (16,7% gimnazjalistów i 17% studentów lub urząd gminy (16,7% gimnazjalistów i 16% studentów). Problem z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi miało 10% gimnazjalistów i 17% studentów.

Jednocześnie 75,8% gimnazjalistów i 63% studentów nie potrafiło wymienić ani jednej akcji społecznej

Tabela V. Grupy problemów utrudniające wyjście z bezdomności
Table V. Groups of problems hindering change

Grupy problemów /Groups problems	Odsetek odpowiedzi /Percentage of answers		P
	Gimnazjaliści /High school students	Studenci /Students	
problemy społeczne /social problems	50,8%	31%	NS
problemy psychologiczne /psychological problems	50%	46%	NS
problemy prawne /legislative problems	33,3%	37%	NS
zaspokajanie tylko podstawowych potrzeb, poczucie winy za zaistniałą sytuację /meeting basic needs, feelings of guilt for the situation.	12,5%	21%	NS
problemy systemowe /systemic problem	9,2%	7%	NS
trudno powiedzieć /it is difficult to say	10%	12%	NS

organizowanej na rzecz bezdomnych. Pozostali wyszczególnili zbiórki żywności lub odzieży (po 10%), działalność stołówek dla bezdomnych (8,3%), miejskiego ośrodka pomocy społecznej (3,4%), Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy (2,5%) oraz organizację noclegowni i zbiórek pieniędzy (po 1,6%). 15,8 gimnazjalistów i 29% studentów wskazało akcje: PCK, CARITAS oraz wigilię dla bezdomnych.

Respondenci zapytani, czy chcieliby pomagać bezdomnym, w większości (54,2% gimnazjalistów i 56% studentów) nie wyrazili swojej opinii w powyższym zakresie. Nie chciało takiej pomocy udzielać 8,3% gimnazjalistów i 6% studentów, a chęć pomocy deklarowało 37,5% gimnazjalistów i 35% studentów. Tylko jeden student zadeklarował, że już pomaga i chce nadal okazywać bezdomnym swą pomoc.

Dyskusja

W literaturze przedmiotu [1-10] podkreśla się, iż najczęściej myśląc o bezdomności, zwracamy uwagę iż związana jest ona z barkiem mieszkania lub dachu na głowę.

Zdaniem Nowakowskiej [10] potoczne charakterystyki osób bezdomnych są bardzo zróżnicowane, jednakże powszechnie funkcjonują stereotypowe określenia takie jak: lumpy, menele, kloszardzi, sami sobie winni, alkoholicy, złodzieje, nic nie warci, brudni, zdegenerowani. Można się także spotkać z opiniami, iż stanowią margines społeczny, są wyrzutkami, że powinniśmy się ich wstydić, bać, że budzą wstręt i inne negatywne emocje. Spośród aktywności osób bezdomnych, poza pić alkoholu, wymieniane były: zbieranie puszek, grzebanie w śmietnikach, żebranie i zaczepianie porządnymi obywateli [10].

W badaniu Bartczaka i wsp. [9] według łodzian, bezdomny był najczęściej kojarzony z osobą brudną (82,9%), nieodpowiedzialną (56,4%), nieszczęśliwą (60,5%), niezaradną (54%) i leniwą (47,6%). Autorzy badania, za pomocą pytania otwartego, zebrali także

zbiór określeń, jakimi na oznaczenie bezdomnych posługiwały się osoby w otoczeniu respondenta. W wyniku próby ich kategoryzacji wyróżnili następujące określenia bezdomnych – neutralne: bezdomny, kłoszard, osoba bez dachu nad głową; odzwierciedlające tryb życia bezdomnego: włóczęga, łazik, wędrowiec, itp.; będące zdrobnieniami, zwykle przestarzałych, imion: Pawełek, Edzio, Henio, itp.; skupiające się na wyglądzie: brudas, łachmaniarz, śmierdziuch, fleja, obdartus, itp.; odnoszące się do sposobu zarobku: złomiarz, śmieciarz, graciarz; związane z nałogami: pijaczek, pijus, ćpun, itp.; dotyczące postrzeganych osiągnięć życiowych bezdomnego: nieudacznik, niedojda, życiowa łamaga; odnoszące się do dyspozycji osobowościowych: cwaniak, nierób oraz określenia ogólnikowe o zdecydowanym podłożu negatywnym: menda, żul, bej, itp. [9].

W badaniu Krajewskiej-Kułak i wsp. [11] pierwszymi słowami, jakie kojarzyły się badanym licealistom z bezdomnymi, były najczęściej: brudny (56%), biedny (55%), cuchnący (30%), nieszczęśliwy (30%), wymagający wsparcia, pomocy (28%) i samotny (22%).

W obecnym badaniu pierwszymi słowami, jakie kojarzyły się większości gimnazjalistów z bezdomnymi, były: biedny i nieszczęśliwy, natomiast studentom: brudny, biedny i cuchnący.

Za cechy zewnętrznego wyglądu najbardziej charakteryzujące bezdomnych respondenci uznali przede wszystkim: zaniedbany, brudny, śmierdzący (88,3%).

Zdaniem zdecydowanej większości łodzian w badaniu Bartczaka [9], typowy bezdomny to mężczyzna (91,9%), osoba w wieku powyżej 30 lat (95,2%), której wykształcenie nie przekracza średniego (72,3%). Żaden z respondentów nie uznał, że bezdomny mógłby ukończyć studia wyższe. 46% łodzian uznało również, że osoba bezdomna wychowała się z jednym rodzicem lub bez rodziców (w tym pytaniu liczba odpowiedzi „trudno powiedzieć” była bardzo duża i wynosiła ponad 30% odpowiedzi). Najbardziej zdecydowani w ocenie pochodzenia rodzinnego bezdomnych byli bezrobotni. Aż 62,5% osób w tej kategorii wskazało na wychowywanie się z jednym rodzicem lub bez rodziców osoby bezdomnej. Interesujący jest fakt, że osoby będące w gorszej sytuacji materialnej zdecydowanie częściej uznawały, że bezdomny jest osobą, która mogła się wychowywać bez jednego rodzica lub bez rodziców, natomiast osoby lepiej sytuowane materialnie są podzielone w swoich opiniach. Duża część badanych przez Bartczaka i wsp. [9], bo aż 73,8%, sądziła także, że bezdomny jest osobą nie pozostającą w stałym związku, a ponad połowa (58,2%) była zdania, że osoba bezdomna zwykle posiada dzieci.

We wspomnianym badaniu Krajewskiej-Kułak i wsp. [11] bezdomny to mężczyzna (83%), starszy (75%), mieszkaniec większego miasta (55%), po-

siadający wykształcenie zawodowe (50%). Licealiści uznali także, iż bezdomni to głównie osoby wywodzące się z rodzin mających tylko matkę lub tylko ojca (47%). Twierdzili też, iż bezdomny jest osobą stanu wolnego (62%) i nie mającą dzieci (47%) [11].

Analiza danych o bezdomnych z różnych okolic Polski – dokonana przez Sochockiego [4] – wykazała, iż wśród bezdomnych przeważają mężczyźni, w większości osoby w wieku powyżej 40 lat, z dominacją grupy powyżej 40 do 60 lat. Zadaniem Sochockiego [4] w okresie ostatnich kilku lat charakterystyka bezdomnych pod względem tych dwóch zmiennych była stosunkowo stabilna, tzn. najliczniejszą grupę stanowili mężczyźni i osoby starsze. Co drugi respondent był osobą bezdomną od kilku lat lub dłużej. W grupie bezdomnych powyżej 10 lat dominowali mężczyźni. Jak podkreśla Sochocki [4], pomiary PFWB (Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności) dokumentują wydłużanie się okresu bezdomności, a prognozy opracowane do 2013 roku wskazują na kontynuację tego trendu zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn. Ponad 80% bezdomnych było osobami niezamężnymi. W związkach sformalizowanych i niesformalizowanych pozostawało od kilkunastu do ok. 20% pytanych. Bezdomni byli z reguły osobami, które kończyły edukację na etapie szkoły zawodowej lub wcześniej. Respondenci legitymujący się wyższym wykształceniem stanowili marginalną grupę – nie więcej niż 3%. Bezdomni wywodzili się przede wszystkim ze środowisk robotniczych i rolniczych [4].

W opinii obecnie badanych młodych ludzi, statystyczny bezdomny to: osoba starsza (80% gimnazjalistów, 51% studentów), mężczyzna (78,3% gimnazjalistów, 82% studentów), z rodzin mających tylko matkę lub tylko ojca (53,3% gimnazjalistów, 28% studentów), stanu wolnego (50% gimnazjalistów, 47% studentów), mieszkaniec większych miast (49,2% gimnazjalistów, 45% studentów), nie mający dzieci (47% gimnazjalistów, 33% studentów) i z wykształceniem zawodowym (39,2% gimnazjalistów, 40% studentów).

Zdaniem łodzian [cyt. za 9], osoby bezdomne, w porównaniu z innymi ludźmi, są: zdecydowanie częściej krzywdzone i wyśmiewane (84,7%), bardziej bezradne i skłonne do samobójstwa (55,8%), bardziej uciążliwe i trudne we współżyciu (62,6%), nie są natomiast bardziej agresywne i niebezpieczne dla otoczenia (76,1%) i bardziej wrażliwe i więcej rozumiejące (58,4%).

W badaniu Krajewskiej-Kułak i wsp. [11] ankietowani licealiści mieli odmienne zdanie, niż ankietowani z ww. badania, ponieważ bezdomnych za osoby zdecydowanie częściej krzywdzone uznało 10% licealistów, za bardziej wyśmiewane – 13%, za bardziej uciążliwe – 6%, za bardziej agresywne – 3%, a za bardziej wrażliwe – tylko 1% badanych.

W obecnym badaniu 18,3% gimnazjalistów i 10% studentów uznało, iż bezdomni są częściej wyśmiewani i częściej krzywdzeni niż inni ludzie – 8,3% gimnazjalistów i 4% studentów.

Łodzianie w badaniu Bartczaka i wsp. [9] uważali, iż głównym źródłem dochodu bezdomnych jest zbieranie makulatury i złomu (70,6%) lub jałmużna (23,5%).

Licealiści z badania Krajewskiej-Kułał i wp. [11] głównych źródeł dochodu bezdomnych dopatrywali się w zbieraniu złomu (76%), żebraniu (68%) i zbieraniu makulatury (60%).

Analiza danych o bezdomnych z różnych okolic Polski dokonana przez Sochockiego [4] wykazała, iż bezdomni to najczęściej zarazem osoby bezrobotne, a jeśli podejmowali jakąś pracę to zazwyczaj bez podpisywania formalnej umowy (ponad 70% przypadków wśród pracujących). Do najczęściej wymienianych ich dochodów należały: świadczenia pomocy społecznej (do 45%), zbieractwo (do ok. 20%), prace dorywcze (do 20%), renta/emerytura (kilka – kilkanaście procent) [4].

W obecnym badaniu bezdomny, zdaniem badanych, trudni się przede wszystkim zbieraniem złomu, żebraniem lub zbieraniem makulatury.

Osoby bezdomne w opinii respondentów Bartczaka i wsp. [9] budziły lęk przed dotykaniem i ewentualnym zakażeniem, przeniesieniem się choroby skóry wśród połowy łodzian, częściej wśród kobiet (74,3%) niż u mężczyzn (62,2%). Podobny lęk odczuwało średnio 70% najmłodszych i najstarszych z wykształceniem nie wyższym niż średnie. Nieco mniej, bo około 63% osób w średnim wieku i z wykształceniem wyższym [9].

W badaniu Krajewskiej-Kułał i wsp. [11] 46% respondentów twierdziło, iż bezdomnych nie należy się bać, jednakże bardzo podobny odsetek (42%) nie miał w tej kwestii zdania. Poznać bezdomnego nie chciałoby 42% licealistów, a „koczujących” bezdomnych w pobliżu swojego miejsca zamieszkania nie chciałoby mieć 52% z nich.

W obecnym badaniu o tym, iż bezdomnych nie należy się bać przekonanych było jedynie 9,2% gimnazjalistów i aż 41% studentów. Poznać bezdomnego nie chciałoby poznać 40,8% gimnazjalistów i 36% studentów, a mieć za sąsiada 70,8% gimnazjalistów i 81% studentów.

W badaniu Bartczaka i wsp. [9] z listy 17 konkretnych powodów popadania w bezdomność łodzianie najczęściej wybierali uzależnienia (86,5%), eksmisję z mieszkania (78,6%) oraz utratę pracy (62,0%). Blisko połowa wskazała też, że bezdomność może być efektem opuszczenia przez najbliższą rodzinę (48,1%) [9].

Licealiści z badania Krajewskiej-Kułał i wsp. [11] przyczyn bezdomności upatrywali w brak zaradności ludzi (38%), w braku chęci do poszukiwania pracy

(36%), w konfliktach w rodzinie (29%), w ukończeniu szkół, po których nie ma pracy (25%) oraz w braku kwalifikacji potrzebnych na rynku zatrudnienia (25%).

Obecnie badani gimnazjaliści głównych przyczyn bezdomności upatrywali w braku miejsc pracy oraz w konfliktach rodzinnych, a studenci – w braku zaradności ludzi i w konfliktach rodzinnych.

Wśród podmiotów, do których powinna należeć pomoc bezdomnym, łodzianie z badania Bartczaka i wsp. [9] najczęściej zaliczali miejski ośrodek pomocy społecznej (70,8%), rząd (42,9%), organizacje pozarządowe (42,2%), kościół i związki wyznaniowe (40,0%), urząd gminy (32,4%), powiatowy urząd pracy (26,5%) oraz zwykłych obywateli (20,5%).

W badaniu Krajewskiej-Kułał i wsp. [11] respondenci twierdzili, iż bezdomni obecnie mogą liczyć na pomoc przede wszystkim PCK (60%), kościoła (55%), organizacji pozarządowych (36%) oraz władz miasta/gminy (29%). Ich zdaniem powinni pomagać bezdomnym: miejski ośrodek pomocy społecznej (53%), rząd (30%) oraz wszyscy ludzie (28%).

W obecnym badaniu respondenci przede wszystkim wskazywali na władze miasta/gminy oraz organizacje pozarządowe.

Bartczak oraz wsp. [9] badali gotowość do udzielenia pomocy bezdomnym na kilka sposobów i wykazali, iż dla bezdomnego pomoc zadeklarowało 38,5% łodzian, lokując go w grupie przypadków najrzadziej wskazywanych. Chęć udzielenia pomocy bezdomnemu wzrastała wraz z wiekiem. Różnicowało ją również wykształcenie – deklaracje pomocy zgłaszały znacznie częściej osoby z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym (47,8%) niż osoby z wykształceniem średnim (33,7%) i wyższym (32,4%) [9].

W badaniu Krajewskiej-Kułał i wsp. [11] chęć pomocy bezdomnym zadeklarowało 40% licealistów, a 5% już takiej pomocy udzielało. Prawie identyczny odsetek młodzieży (46%) miał jednak problem z jasnym wyrażeniem swojej deklaracji w powyższej kwestii. W obecnym badaniu najwięcej (54,2%) było osób niezdecydowanych w powyższej kwestii, ale jednocześnie 37,5% było gotowych taką pomoc świadczyć.

W opinii Chyły [12], bezdomność, jako piętno i potwierdzenie społecznych stereotypów, jest kojarzona przede wszystkim z bezdomnością „uliczną”. Bezdomni, za Oliwia-Ciesielska [13], mają jednak świadomość własnej inności, niechęci innych wobec ich zaniedbanego wyglądu i sposobu życia.

Każda osoba bezdomna ma za sobą długą „karierę życiową w dół”, którą niełatwo odwrócić i nie cierpi wyłącznie z powodu aktualnych problemów mieszkaniowych i wynikających z nich kłopotów natury fizycznej i psychicznej, ale także z powodu izolacji

społecznej, nadmiernego zadłużenie i sytuację sprzyjającą rozwojowi przestępczości.

Według Pawlik-Popielarskiej [14] w ostatnich latach zjawisko bezdomności nabrało szczególnego znaczenia. Jak podkreśla Pawlik-Popielarska [14] do niedawna bezdomnymi stawali się ludzie samotni, dotknięci chorobami psychicznymi, często alkoholizmem, zaś obecnie bezdomność staje się smutną koniecznością całych rodzin, a bezdomnymi są nie tylko mężczyźni, ale również kobiety opiekujące się niepełnoletnimi dziećmi. Pawlik-Popielarska [14] zaznacza, że wychodzenie z bezdomności to proces złożony, a jej badania lokalizują bezdomność w warunkach psychologicznych jednostki, wskazując na to, że dominujący archetyp (np. Sieroty lub Męczennika) może być przyczyną nie radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych. Ujawniły także, że osoby bezdomne cechuje zewnętrzne poczucie kontroli i bardzo niski poziom nadziei podstawowej. Pawlik-Popielarska [14] uważa, iż osiągnięte rezultaty pozwalają na sformułowanie strategii współpracy z osobami bezdomnymi, której celem powinno być „uruchomienie procesów związanych z poczuciem kontroli nad zdarzeniami w osobistym życiu, jak

również prezentacja alternatywnych i skutecznych wzorów zachowań w sytuacjach kryzysowych (np. archetyp Wojownika, Wędrowca czy Maga)”.

W opinii Wódz [15] złożony charakter zjawiska bezdomności, któremu towarzyszą rozmaite problemy natury psychologicznej, prawnej, medycznej, kulturowej, ekonomicznej, etycznej – wymaga od osób angażujących się na rzecz pomocy im, umiejętności całościowego spojrzenia na ich biografię i aktualną sytuację życiową. Wyprowadzenie z bezdomności może być bowiem zakończone sukcesem najlepiej w wyniku realizacji programów indywidualnych.

Podsumowanie wyników badań i wnioski

1. W opinii większości badanych statystyczny bezdomny to biedny, nieszczęśliwy, starszy, samotny, bezdzietny mężczyzna, z wykształceniem zawodowym, żebrzący i zbierający złom.
2. Za główne przyczyny bezdomności respondenci uznali brak miejsc pracy i konflikty w rodzinie.
3. Zdecydowana większość respondentów nie chciałaby poznać bezdomnego, mieć go za sąsiada i nie była w pełni pewna, czy chciałaby takim osobom służyć pomocą.

Piśmiennictwo / References

1. Pindral A. Definicje i typologie bezdomności [w:] Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty. Dębski A (red). Wyd w ramach Projektu Systemowego I.18. Gdańsk, 2010: 31-52.
2. Przymeński A. Bezdomy jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej. AM, Poznań 2011.
3. Przymeński A. Aktualny problem bezdomności w Polsce. Aspekt polityczno-społeczny [w:] Oblicza bezdomności. Dębski M, Stachura K (red). Bernardinum, Gdańsk 2007: 17-27.
4. Sochocki MJ. Skala i charakter bezdomności w Polsce [w:] Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty. Dębski A (red). Wyd w ramach Projektu Systemowego I.18. Gdańsk 2010: 95-52.
5. Lech A. Świat społeczny bezdomnych i jego legitymizacja. Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 2007.
6. Mądrzycki T. Deformacje w spostrzeganiu ludzi. PWN, Warszawa 1986.
7. Podstawski M. Bezdomy w III Rzeczypospolitej, 2010, 12, 69-76. realia.com.pl/pdf/5_2009/05_05_2009.pdf (07.07.2012).
8. Wygnańska J. Raport o polityce społecznej wobec bezdomności w Polsce. Europejskie Obserwatorium Bezdomy. Europejska Federacja Narodowych Organizacji Zaangażowanych na rzecz Bezdomy. FEANTSA. http://www.kph.org.pl/publikacje/raport_sw_2010.pdf (07.07.2012).
9. Bartzak J, Bernacka A, Janik J, Kulczyńska A, Kwiatkowska A i wsp. Postawy łodzian wobec bezdomnych. www.eksoc.uni.lodz.pl/is/lodzianie-o-bezdom.pdf (07.07.2012).
10. Nowakowska A. Społeczne postrzeganie bezdomności. Zjawisko stereotypizacji. [w:] Oblicza bezdomności. Dębski M, Stachura K (red). Bernardinum, Gdańsk 2007: 37-46.
11. Krajewska-Kułak E, Van Damme-Ostapowicz K, Rozwadowska E i wsp. Ocena postaw młodzieży wobec bezdomności. [w:] W drodze do brzegu życia. Krajewska-Kułak E, Łukaszuk CR, Lewko J (red). Białystok: Duchno, tom IX, 2011: 219-229.
12. Chyła A. Bezdomy – problem społeczny. Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, 2010, 1-9. <http://zawszeaktywny.byd.pl/userfiles/files/PUBLIKACJA%20%20-%20BEZDOMNO%20C5%9A%20C4%86.pdf> (07.07.2012).
13. Oliwia-Ciesielska M. Piętno bezdomności. http://www.wykluczenie.pl/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=305 (07.07.2012).
14. Pawlik-Popielarska B. Bezdomy – przypadek czy nieuchronna konstelacja niektórych zmiennych osobowościowych. Znaczenie dominującego archetypu, poczucia kontroli i nadziei w procesie wchodzenia w bezdomność. [w:] Oblicza bezdomności. Dębski M, Stachura K (red). Bernardinum, Gdańsk 2007: 200-213.
15. Wódz K. Jak pomagać bezdomnym. Uwagi na marginesie towarzyszenia. [w:] Wyprowadzić na prostą. Wiktorska-Swiecka A (red). Atut, Wrocław 2008: 35-66.